

Advies WARK van 12 november 2020

35. Briëtwoningen 't Zand Middelburg

het verzoek tot het toekennen van de status Gemeentelijk Monument aan de Briëtwoningen in de wijk 't Zand te Middelburg

Indiener verzoek tot aanwijzing Gemeentelijk Monument: Het Cuypersgenootschap
Opdrachtgever bouwhistorisch onderzoek: Gemeente Middelburg
Opsteller van het rapport Bouwhistorische verkenning Briëtwoningen Middelburg
d.d. 22-10-2020: Rothuizen Erfgoed
Eigenaar woningen: Woongoed Middelburg

Voorgeschiedenis

Het verzoek tot het toekennen van de status Gemeentelijke Monument aan dit complex woningen in de wijk 't Zand, is in het WARK behandeld op 3 oktober 2109. Het Adviesteam stond in beginsel positief tegenover de aanwijzing mits er een onafhankelijk bouwhistorisch onderzoek werd uitgevoerd. Het Adviesteam heeft op 31 oktober 2019 het wijkje/de woningen bezocht om kennis te nemen van de bijzonderheid van deze in de oorlog gebouwde arbeiderswijk.

In de vergadering van 14 november 2019 is de mogelijkheid om een bouwhistorisch onderzoek te laten opstellen besproken, waarna het WARK betrokken werd bij de opdrachtschrijving voor een bouwhistorische verkenning, die uiteindelijk door Rothuizen Erfgoed is opgesteld.

In de vergadering van 23 januari 2020 heeft de eigenaar van de woningen, Woongoed Middelburg, haar plannen met de woningen toegelicht aan de hand van het "Onderzoeksrapport en Scenario's 't Zand" van Hulshof Architecten uit 2018. In de vergadering van 28 mei 2020 zijn die plannen verder toegelicht aan de hand van in overleg met de bewoners opgestelde "spelregelkaarten".

Op 27 juli 2020 is het conceptrapport "historische verkenning" van Rothuizen Erfgoed besproken, waarbij het WARK om een aantal aanvullingen en nadere aanscherpingen vroeg. Deze zijn nu in overwegende mate verwerkt in de definitieve Bouwhistorische verkenning.

Op 5 en 12 november jl. is het voorliggende advies uitgebreid in het WARK aan de orde geweest. Daarbij deden zich uiteenlopende standpunten voor over de mogelijke wijze van restaureren. Het WARK is op de hoogte van de serieuze bouw- en woon-technische problemen. Deze zijn logischerwijze niet in de bouwhistorische verkenning van Rothuizen in oenschouw genomen, maar wel in het rapport van Hulshof Architecten.

Het WARK is ook op de hoogte van het sinds 2018 lopende verbeteringsproces voor de woningen in 't Zand en beseft dat een gemeentelijke monumentstatus van de Briëtwoningen tot complicaties kan leiden in dat proces. Om die reden geeft het WARK een advies met aanbevelingen waar het de aanpak betreft, in de hoop dat deze een perspectief kunnen bieden voor het constructief vervolg van dat proces.

Advies WARK

Het WARK adviseert het College van B&W van Middelburg het complex met de Briëtwoningen in de wijk 't Zand op de lijst van Gemeentelijke monumenten te plaatsen met de onderstaande overwegingen en aanbeveling.

Overwegingen bij het advies

Er is waardering van het WARK voor de uitgebreide en transparante beschrijving van de geschiedenis en achtergronden van de Briëtwoningen.

Het WARK twijfelt wel of de kwalificatie "de toenmalige bestaande Zeeuwse bouwstijl" juist is. Het complex bestaat uit eenvoudige traditionele tuinstadarchitectuur, die specifiek is voor het toenmalige vrij algemene sobere tijdsbeeld. Er is eerder sprake van wederopbouwarchitectuur.

De belangrijke rol van de Duitse bezetter komt in de Bouwhistorische verkenning expliciet aan de orde. Echter anders dan de Bouwhistorische verkenning aangeeft is de traditionalist Pieter Verhagen (opdrachtgever van Paul Briët in 1941) niet door de bezetter als supervisor voor de wederopbouw van Middelburg aangesteld (zie de studie van Marinke Steenhuis over Verhagen). Wellicht zou deze passage in het rapport aangepast moeten worden.

De waardestelling “hoog monumentaal” voor het gehele gebied (op wijkniveau) en het ensemble (woningen en stratenpatroon) wordt in zijn algemeenheid goed onderbouwd en aannemelijk gemaakt (met uitzondering van de “Zeeuwse bouwstijl”). Dat geldt ook voor de waardestelling van de architectuur van de woningen. Met name de gaafheid van het exterieur en de bijzondere architectonische details als hemelwaterkasten, tussendorpels voordeuren en de stoepen worden genoemd.

De Briët-woningen zijn op plaatselijke schaal uniek wat betreft samengaan van wijkontwerp en architectonische vormgeving van de woningen. Op landelijke schaal echter niet. Volkswoningbouw kenden die samenhang ook al eerder. Voorbeelden daarvan zijn onder anderen Pathmos Enschede (1914), Vreewijk Rotterdam (1917) en Betondorp Amsterdam (1923).

Ook de waardering “hoog monumentaal” heeft betrekking op de waardering op plaatselijke schaal. Landelijk gezien is eerder sprake van “positief monumentaal”. Dat geldt in de ogen van het WARK ook voor de waardestellingen van de aansluiting op de binnenstad, het passend maken op de hoofdopzet met uitvalswegen, de Zeeuwse bouwstijl en het onderdeel van het oeuvre van Briët. Op plaatselijke schaal bijzonder, landelijk gezien niet uniek.

Onderkent wordt, dat het (gedeeltelijke) aanpassen aan eigentijdse eisen kan bijdragen aan behoud van dit type woningbouwmonumenten (en monumenten in het algemeen). Dat is ook onderdeel van het beleid. Met daarbij als eis dat de architectuur, de verschijningsvorm ongewijzigd blijft en dat zo veel mogelijk historisch materiaal in situ wordt gehandhaafd.

Opgemerkt wordt dat gelet, op de bouwtechnische problematiek als uiterste middel ook “monumentale reconstructie” als restauratiewijze een serieuze optie is. Deze optie is alleen bespreekbaar indien de bouw- en woont-technische problematiek zodanig is dat restauratie/behoud op een andere wijze aantoonbaar zo goed als onmogelijk wordt geacht. Daarbij is het letterlijk terugbrengen van de oorspronkelijke, kenmerkende architectonische verschijningsvorm en detaillering en het eventueel hergebruik van bestaande elementen/materialen een essentieel uitgangspunt. Deze benadering gaat wezenlijk verder dan terugbouwen “in de geest van” het oorspronkelijke/huidige woningbouwcomplex.

Aanbeveling:

Het WARK adviseert op basis van de Bouwhistorische verkenning een compacte en adequate redengevende omschrijving op te (laten) stellen. Waarin wordt aangegeven wat wel en wat niet monumentaal is, rekening houdend met de bovengenoemde opmerkingen. Het WARK concludeert dat met name de stedenbouwkundige opzet, met het stratenpatroon en de inrichting van het openbaar gebied, en de architectuur met specifieke detaillering van de woningen, substantieel onderdeel van de redengevende omschrijving moeten zijn. Dat geldt in de ogen van het WARK in mindere mate voor het interieur van de woningen, gelet op het feit dat in de loop van de tijd daarin vele wijzigingen hebben plaatsgevonden.